

Palyatif Bakım Dersinin Öğrencilerin Palyatif Bakıma İlişkin Bilgisine Etkisi

The Impact of Palliative Care Course on Nursing Students' Knowledge on Palliative Care

Hüsna ÖZVEREN¹, Kamile KIRCA¹, Emel GÜLNAR¹, Nebahat BORA GÜNEŞ²

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

² Hacettepe Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ankara, Türkiye

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, hemşirelerin palyatif bakıma ilişkin bilgi düzeylerini saptamak ve bu konuda yapılan eğitimin etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Bu çalışmada, öğrencilere ön test/son test yapılarak yarı deneysel bir çalışma tasarımı kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini hemşirelik bölümünde palyatif bakım dersini alan 52 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın verileri "Tanıtıcı Özellikler Formu" ve "Palyatif Bakım Bilgi Testi" kullanılarak toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik hesaplama, ortalama ve Wilcoxon testi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırma sonucunda öğrencilerin palyatif bakım dersini almadan önce palyatif bakım bilgi testinden 20 puan üzerinden "10.1±1.6" puan aldıkları, dersin sonunda ise "15.2±1.6" puan aldıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin dersi almadan önce ve aldıktan sonrası puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Sonuç: Öğrencilere verilen palyatif bakım dersinin öğrencilerin bilgilerini olumlu yönde etkilediği ve bilgi düzeylerini yükselttiği belirlenmiştir. Palyatif bakım dersinin hemşirelik müfredat programlarına seçmeli ya da zorunlu ders olarak eklenmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Palyatif bakım, hemşirelik öğrencileri, bilgi düzeyi

ABSTRACT

Objective: This study was carried out to determine the level of knowledge of nursing students about the palliative care and the effects of the training provided within this context.

Method: In the study, a quasi-experimental research design with pre-test/post-test was used. The sample included 52 students enrolled in palliative care courses at Kırıkkale University Department of Nursing in the fall semester of an academic year. The data of the survey were collected by means of a questionnaire prepared using "Descriptive Characteristics Form" and "Palliative Care Knowledge Test". In the evaluation of the data, percentile and mean (\pm SD) and Wilcoxon test were utilized.

Results: In our study, it has been determined that the students got an average of 10.1± 1.6 points over 20 points before the course about the palliative care knowledge test, while their average point raised to 15.2± 1.6 points after they took the course. The difference between the mean scores was found to be statistically significant ($p<0.05$).

Conclusions: It has been determined that palliative care courses effected the participating students favourably, and increased their knowledge levels. It has been recommended that palliative care courses should be included in the curriculum of nursing as a obligatory or selective lessons.

Keywords: Palliative care, nursing students, level of knowledge

Alındığı tarih: 03.07.2018

Kabul tarihi: 04.08.2018

Yazışma adresi: Dr. Öğretim Üyesi, Hüsna Özveren, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Kırıkkale - Türkiye

e-posta: ozverenusna@gmail.com

doi: 10.5222/jaren.2018.100

GİRİŞ

Günümüzde insan hakları değerleri arasında sayılan palyatif bakım, hastaların ağrısını, acısını hafifletmeyi ve yaşam kalitesini iyileştirmeyi amaçlayan bir bakım yaklaşımıdır⁽¹⁾. Dünyada ve ülkemizde bilimsel ve teknolojik alandaki ilerlemelerle birlikte, yaşam kalitesinin en üst düzeye çıkartılması ve yaşamı uzatmaya yönelik çalışmalar bireylerin beklenen yaşam sürelerinin uzamasına, yaşam sonu bakım maliyetinin orantısız artmasına neden olmuştur. Özellikle kronik hastalıklar ile kanser insidansındaki artış ve tedavi yöntemlerindeki gelişmelerle birlikte kanser hastalarında yaşamın son dönemlerinde yapılan agresif tedaviler palyatif bakım gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Palyatif bakım tanıdan önce, tanı ve tedavi sırasında, fiziksel, zihinsel, sosyal, psikolojik, duygusal ve maddi gereksinimler gibi hastanın ve ailenin gereksinimlerini karşılamayı vurgulamaktadır⁽¹⁻³⁾. Bu yaklaşım, yaşamın ve ölümün normal bir süreç olduğunu, her hastanın yaşamının son günlerini kaliteli ve huzur içerisinde geçirmeye hakkı olduğu ilkesini benimsemektedir⁽³⁾.

Dünya genelinde giderek artan palyatif bakım gereksiniminin belirlenmesi amacıyla çalışmalarda bulunmuş ve dünyada, yılda 20.4 milyondan fazla kişinin palyatif bakım hizmetine gereksinimi olduğu belirtilmiştir. Bu gereksinimin çoğunluğunu (19 milyon) yetişkinler oluşturmakta olup, %38.5'i kardiyovasküler hastalıklar ile %34'ü kanser teşhisi konan hastalardır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlanan nüfustaki artışla birlikte, palyatif bakım gerektiren yetişkinlerin sayısının da artması beklenmektedir^(1,4).

Palyatif bakım bir ekip hizmetidir. Palyatif bakım hizmeti interdisipliner bir ekip yaklaşımı ile hastanın ve ailenin değerlerine, otonomisine ve tedaviye ilişkin kararlarına saygı duymayı, emosyonel, fiziksel, spiritüel ve sosyal gereksinimlerini karşılamayı, bakımın sürekliliğini sağlayarak semptomların kontrol edilmesini amaçlayan bütüncül bir hasta bakım yaklaşımıdır. Bu ekip içerisinde hemşire (palyatif bakım uzman hemşireleri, yoğun bakım hemşireleri, klinik hemşireleri), hekim (palyatif bakım uzmanları, medikal onkologlar, algologlar) fizyoterapist, beslenme ve diyet uzmanı, uğraşı terapisti, eczacı, sosyal hizmet uzmanları, din adamları gibi çeşitli disiplinlerden profesyoneller bulunmaktadır⁽⁵⁻⁸⁾.

Palyatif bakım ekibinin içerisinde yer alan hemşirelere önemli sorumluluklar düşmektedir. Hemşirenin palyatif bakım hakkında bilgili olması, yaşam sonu bakım hastalarını yönetmek için öngörülen engelleri aşmasına yardımcı olacaktır⁽⁹⁾. Ancak az sayıda hemşire, uzmanlaşmış palyatif bakım niteliklerine sahip olduğundan, hemşirelik eğitiminin, mezunları, en iyi kanıtla dayalı palyatif bakım sunmak için gerekli temel yetenekleri elde etmeye hazırlaması önemlidir. Bu gerçek, palyatif bakım içeriğinin lisans hemşiresi müfredatına entegrasyonunu önemli bir öncelik durumuna getirmektedir⁽¹⁰⁾. Literatürde de, hemşirelik okullarının müfredat programında palyatif bakıma yönelik derslerin olması gerektiği vurgulanmaktadır. Palyatif bakım ders içeriğinde ağrı, semptom kontrolü, kayıp, yas, ölüm ve ölüm sonrası bakım, manevi yaklaşım ve aile süreci gibi konular yer almaktadır^(11,12). Derste bu konuların yer almasının öğrencilerin palyatif bakıma ilişkin bilgi ve uygulamalarının gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada, ulaşılan 111 üniversitenin yalnızca 11'inin hemşirelik eğitim müfredatında palyatif bakım dersi olduğu saptanmıştır⁽¹³⁾. Ülkemizde palyatif bakım merkezlerinin yeni olması nedeniyle klinik hemşirelerin, öğretim üyelerinin, palyatif bakım hastasıyla ilgili deneyimleri sınırlı düzeyde kalmaktadır. Aynı zamanda temel hemşirelik eğitiminde palyatif bakıma ilişkin herhangi bir ders/ünite bulunmaması ya da çok az bulunması nedeniyle gerek lisans düzeyinde gerekse hizmet içi eğitimle palyatif bakım alanında hizmet verecek teorik donanıma sahip hemşirelerin yetiştirilmesine gereksinim duyulmaktadır⁽¹³⁻¹⁵⁾. İlgili literatür incelendiğinde, ülkemizde sağlık profesyonellerinin palyatif bakıma olan ilgisinin gün geçtikçe arttığı ancak çalışma sayısının sınırlı sayıda olduğu görülmektedir⁽¹⁶⁻¹⁸⁾. Aynı zamanda hemşireler palyatif bakım da oldukça önemli bir role sahip olmasına karşın, bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar hemşirelerin palyatif bakım konusunda bilgi eksikliği olduğunu ortaya çıkarmıştır^(16,19,20).

Amerika, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerde ayrı bir uzmanlık alanı olarak kabul edilen ve klinik rehberler hazırlanan palyatif bakıma ilişkin yakın gelecekte ülkemizde de benzer gelişmelerin yaşanması kaçınılmaz görülmektedir. Hasta ile birebir primer bakım verici bir ilişki içerisinde olan palyatif bakım hemşiresinin ve hemşirelik öğrencilerinin, etkili iletişim tekniklerini kullanarak hasta ve

ailesine açık bilgi sunması, hastayı dikkatli bir şekilde dinlemesi, kaygılarıyla baş etmesine yardımcı olması, hastanın genel durumundaki değişikliği fark edecek yetenekte olması ve bilgisini sürekli yenilemesi gerekmektedir⁽²¹⁻²⁴⁾. Kliniklerde palyatif bakım hastasına bakım vermek üzere yetiştirilen öğrenci hemşirelerin yeterli bilgi ve uygulama becerisine sahip olmaları, ağrı ve diğer semptomların azaltılması ve yaşam kalitesinin artmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte, hasta memnuniyetini artıracak, komplikasyonların önlenmesine dolayısı ile hastanede kalış süresinin azaltılmasına ve maliyetin etkin kullanılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca hemşirelerin palyatif bakıma ilişkin bilgi sahibi olmaları bakımın kalitesini de artıracaktır. Bu nedenle temel hemşirelik eğitiminde palyatif bakıma ilişkin herhangi bir ders/ünitenin bulunması önem kazanmaktadır. Böylelikle çalışmamızın eğitim müfredatlarının gereksinim duyulan bilgiler ışığında yeniden değerlendirilebilmesine katkı sağlayacağı ve mesleki uygulama ile gelecek araştırmalar için de bir referans olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, hemşirelerin palyatif bakıma ilişkin bilgi düzeylerini saptamak ve bu konuda yapılan eğitimin etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma, yarı deneysel olup, tek grupta ön test-son test düzeninde yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, bir üniversitenin sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümünde, 2015-2016 yılında palyatif bakım dersi alan 4. sınıfta öğrenim gören 56 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin tamamına ulaşabilme olanağı olduğundan örneklem seçimine gidilmemiş olup, çalışma evreni üzerinden yapılmıştır. Çalışmayı kabul eden 52 öğrenci örneklemi oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Eylül-Aralık 2015 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma kapsamına alınan öğrencilere palyatif bakım dersinin ilk günü tanıtıcı

özellikler formu ve palyatif bakım bilgi testi uygulanmıştır. Temel eğitim programında palyatif bakım dersi haftada 2 saat olup, zorunlu ders olarak güz döneminde verilmektedir. Güz dönemi eğitim-öğretim yarıyılında sonunda öğrencilere yine palyatif bakım bilgi testi uygulanmıştır. Ön test ve son test anket formları kodlanarak değerlendirmede aynı kişiye ait olması sağlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, tanıtıcı özellikler formu ve Palyatif Bakım Bilgi Testi kullanılarak toplanmıştır. Tanıtıcı özellikler formu, literatürden yararlanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır^(19-21, 25-30). Tanıtıcı özellikler formu, öğrencilerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi sorulardan oluşmaktadır. Öğrencilerin palyatif bakım bilgi düzeyini ölçmek için Palyatif Bakım Bilgi Testi (PBBT; Palliative Care Knowledge Test; PCKT) kullanılmıştır. Palyatif Bakım Bilgi Testi Nakazawa ve arkadaşları tarafından 2009 yılında geliştirmiş olup, cronbach alpha değeri 0.81'dir⁽³⁰⁾. Ülkemizde bu testin geçerlilik ve güvenilirliği Seven⁽¹⁶⁾ tarafından yapılmış olup, cronbach alpha değeri 0.91'dir. Bu çalışmadaki cronbach alpha değeri 0.79'dur. Palyatif bakım bilgi testi 5 alt boyuttan ve toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Bu testin alt boyutları felsefe (2 soru), ağrı (6 soru), dispne (4 soru), psikiyatrik sorunlar (4 soru) ve gastrointestinal sorunlar (3 soru)'dur. Testin değerlendirilmesinde "doğru" yanıtı 1 puan, "yanlış" yanıtı ve "bilmiyorum" yanıtına 0 puan verilmektedir. Ölçekte 10 soru ters puanlanmaktadır. Bilgi testinden alınacak toplam puan aralığı "0-20" puan arasındadır. Testten alınan puan arttıkça bilgi puanı artmaktadır⁽¹⁶⁾.

Verilerin İstatistiksel Analizi ve Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesi bilgisayar ortamında SPSS (Statistical Package For Social Sciences/18.0 for Windows) programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzdelik hesaplaması, ortalama ölçüleri (minimum, maksimum) ve Wilcoxon testleri kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma yapılmadan önce araştırmanın yapılacağı kurumdan yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya katılan

öğrencilere araştırmaya katılıp katılmama konusundaki kararın tamamen kendilerine ait olduğu, bu çalışmadan toplanılacak verilerin yalnızca araştırma kapsamında kullanılacağı açıklanarak sözel ve yazılı bilgilendirilmiş gönüllü olurları alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1’de öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin veriler yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 21.73’tür. Öğrencilerin %80.8’i kadın, %19.2’si erkektir. Öğrencilerin palyatif bakıma ilişkin eğitim alma durumuna baktığımızda, %73.1’i daha önce palyatif bakıma ilişkin herhangi bir eğitim almadığını dile getirmiştir. Öğrencilerin %84.6’sı hemşirelik eğitiminde yaşam sonu bakıma gereken önemin verilmediğini, %100.0’ü de yaşam sonu bakıma verilen önemin hasta bakımını etkileyeceğini belirtmiştir. Öğrencilerin %82.7’si klinik staj uygulamasında palyatif bakım hastasına bakım vermediğini ve %57.7’si palyatif bakım hastasına bakım vermek istediğini dile getirmiştir (Tablo 1).

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası palyatif bakıma ilişkin görüşleri ve

bakım verirken hissettikleri duygular Tablo 2’de verilmiştir. Buna göre “ölüm ve sonrası hasta bakımı” öğrencilerin eğitim öncesi %88.5’i ve eğitim sonrası %90.4’ü, “iletişim becerileri” öğrencilerin eğitim öncesi 73.1’i ve eğitim sonrası %86.5’i, “ağrı yönetimi” öğrencilerin eğitim öncesi %61.5’i ve eğitim sonrası %84.6’sı, “yasal ve etik konularda bilgi sahibi olma” öğrencilerin eğitim öncesi %55.8’i ve eğitim sonrası %82.7’si, “kültürel farklılıkları bilme” öğrencilerin eğitim öncesi %55.8’i ve eğitim sonrası %75.0’i tarafından palyatif bakım hastasına bakım verirken sahip olunması gereken bilgi olarak belirtilmiştir.

Öğrencilerin palyatif bakım eğitimi verilmeden önce bakım verirken hissettikleri duygulara baktığımızda, %28.8’i suçluluk, %5.8’i keder, %3.8 oranlarında çaresizlik ve korku, %1.9 oranlarında başarısızlık, öfke, anksiyete ve diğer duyguları hissettiklerini dile getirmiştir. Eğitim sonrasında ise öğrencilerin %17.3’ü keder, %13.5’i çaresizlik, %7.7’si anksiyete, %5.8’i korku, %3.8 oranlarında suçluluk, öfke ve diğer duyguları hissettiğini, %1.9’u da başarısızlık hissettiğini belirtmiştir (Tablo 2).

Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine İlişkin Verilerin Dağılımı (n=52).

Tanıtıcı özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	42	80,8
Erkek	10	19,2
Yaş	$X \pm SS = 21,73$	Min = 21,00 Max = 27,00
Palyatif bakıma ilişkin eğitim alma durumu		
Evet	14	26,9
Hayır	38	73,1
Palyatif bakıma ilişkin alınan eğitimi yeterli bulma durumu		
Evet	15	28,8
Hayır	23	44,2
Kısmen	14	27,0
Hemşirelik eğitiminde yaşam sonu bakıma gereken önemi verme durumu		
Evet	8	15,4
Hayır	44	84,6
Yaşam sonu bakıma verilen önemin hasta bakımını etkileme durumu		
Evet	52	100,0
Klinik staj uygulamasında palyatif bakım hastasına bakım verme durumu		
Evet	9	17,3
Hayır	43	82,7
Palyatif bakım hastasına bakım verme isteme durumu		
Evet	30	57,7
Hayır	22	42,3

Tablo 2. Öğrencilerin Eğitim Öncesi Ve Eğitim Sonrası Palyatif Bakıma İlişkin Görüşleri Ve Bakım Verirken Hissettikleri Duyguların Dağılımı (n=52).

Öğrencilerin görüşleri ve duyguları	Eğitim Öncesi		Eğitim Sonrası	
	n	%	n	%
Bakım verirken sahip olunması gereken bilgi*				
İletişim becerileri	37	73,1	45	86,5
Kültürel farklılıkları bilmesi	29	55,8	39	75,0
Yasal ve etik konularda bilgi sahibi olma	29	55,8	43	82,7
Ölüm ve sonrası hasta bakımını bilme	46	88,5	47	90,4
Ağrı yönetimi	32	61,5	44	84,6
Palyatif bakım verilirken hissedilen duygular*				
Suçluluk	15	28,8	2	3,8
Başarısızlık	1	1,9	1	1,9
Öfke	1	1,9	2	3,8
Anksiyete	1	1,9	4	7,7
Çaresizlik	2	3,8	7	13,5
Keder	3	5,8	9	17,5
Korku	2	3,8	3	5,8

*Öğrenciler birden fazla yanıt verdiği için n katlanmıştır. Yüzdeler katlanmış n üzerinden alınmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin Palyatif Bakım Dersi Öncesi ve Sonrası Palyatif Bilgi Testi Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması.

Bilgi Puanları	Ön test			Son test			İstatistiksel Değerlendirme
	X̄±SS	Min.	Max.	X̄±SS	Min.	Max.	
Felsefe	1,6±0,05	0,00	2,00	1,8±0,3	0,00	2,00	Z = -2,673 p = 0,008
Ağrı	3,2±0,7	2,00	6,00	4,6±0,9	2,00	6,00	Z = -5,377 p = 0,000
Dispne	1,3±0,06	0,00	3,00	2,9±0,5	2,00	4,00	Z = -5,925 p = 0,000
Psikiyatrik Problemler	1,8±0,09	0,00	4,00	2,9±0,7	1,00	4,00	Z = -4,845 p = 0,000
Gastrointestinal Problemler	2,0±0,7	1,00	4,00	2,8±0,6	1,00	4,00	Z = -4,272 p = 0,000
Toplam Puan	10,1±1,6	7,0	14,0	15,2±1,6	12,0	19,0	Z = -6,218 p = 0,000

Araştırmaya katılan öğrencilerin palyatif bakım dersi öncesi ve sonrası palyatif bilgi sorularından aldıkları puan ortalamaları Tablo 3'te verilmiştir. Öğrencilerin palyatif bakım dersi öncesi ve sonrası palyatif bilgi sorularından aldıkları puan ortalamaları karşılaştırıldığında, alt boyutlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05). Palyatif bakım bilgi testinden eğitim öncesi alınan toplam puan ortalaması 10.1±1.6 iken, eğitim sonrası puan ortalaması 15.2±1.6'dır (Tablo 3).

TARTIŞMA

Hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışmada, palyatif bakım dersinin öğrenci hemşirelerin pal-

yatif bakıma ilişkin bilgi düzeyine etkisi ortaya konmuştur. Yapılan literatür taramalarında palyatif bakıma ilişkin araştırmaların sayısı artmakla birlikte, hemşirelik öğrencilerinin palyatif bakımda bilgi düzeyine yönelik araştırmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir^(11,12,22,31).

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası dönemde palyatif bakım verirken sahip olunması gereken bilgiye ilişkin görüşleri değişmektedir. Eğitim sonrasında soru formundaki konuların hepsinin gerekliliğine ilişkin öğrencilerin görüşlerinde artış olmakla birlikte, en dikkat çekici artış ağrı yönetimi (%61.5 - %84.6), kültürel farklılıkları bilme (%55.8 - %75.0), yasal ve etik konular-

da bilgi sahibi olma (%55.8 - %82.7) gerekliliğine ilişkin görüşler olmuştur (Tablo 2). Bu sonuç öğrencilerin palyatif bakımda semptom kontrolünün hastanın yaşam kalitesine olan olumlu katkısına yönelik farkındalıklarının arttığını ve eğitimin etkili olduğunu düşündürmektedir. Adriaansen ve van Achterberg tarafından yapılan çalışmada palyatif bakım hakkında daha iyi bilgi sahibi olmanın, hemşireler tarafından daha olumlu bir tutum ve iletişim becerileri, empati ve ağrı yönetimiyle ilişkili olduğunu göstermiştir⁽²³⁾.

Çalışmamızda öğrenci hemşirelerin PBBT ile ilgili bilgi puan ortalaması 20 puan üzerinden eğitim öncesi 10.1 ± 1.6 iken, eğitim sonrası 15.2 ± 1.6 olduğu belirlenmiştir (Tablo 3). Karkada ve arkadaşlarının hemşirelik öğrencileriyle yaptığı çalışmada, öğrencilerin çoğunluğunun (%79.5) palyatif bakım konusunda bilgi sahibi olmadığı bulunmuştur⁽¹¹⁾. İranmanesh ve arkadaşlarının, İran'da hemşirelerin palyatif bakım ilişkin bilgi ve tutumlarını değerlendirmek amaçlı yaptığı çalışma sonucuna göre, hemşirelerin palyatif bakıma yönelik bilgilerinin yetersiz olduğu saptanmıştır⁽²⁰⁾. Chari ve arkadaşları⁽²²⁾ çalışmalarında, öğrencilerin %48.48'i eğitim öncesinde ortalama bilgiye sahipken, %6.06'sının iyi bilgiye sahip olduğu, %45.45'inin bilgisinin yetersiz olduğunu belirlemişlerdir. Eğitimden sonra ise %63.63 öğrencinin bilgi sahibi olduğu, %36.36'sının ise oldukça iyi bilgiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Eğitim öncesi ve sonrası bu farklılıklar eğitimin etkinliğini yansıtmaktadır. Bu sonuçlar, palyatif bakım dersinin gelecekte sağlık bakım profesyoneli olacak olan öğrenci hemşirelerin lisans eğitim müfredatıyla entegrasyonunun önemine vurgu yapmaktadır. Palyatif bakım eğitiminin, öğrencilerin bilgilerini ve dolayısıyla uygulamayı geliştiren temel dayanak olması gerekir. Bu eğitimin palyatif bakım ve semptom yönetiminin temel ilkelerini kapsamaya yaşlılar, pediatrik ve yetişkinler gibi her yaş grubundan bireyi değerlendirmesi gerekmektedir. Hemşireler, hastalarla uzun süre geçirdikleri için palyatif bakım ekibinin yüksek standartta bakım sunumunda vazgeçilmez bir parçasıdır. Bununla birlikte, palyatif bakım hakkında yeterli bilginin olmaması, palyatif bakım geliştirme ve uygulamanın başlıca engellerinden biri olarak düşünülmektedir. Hemşirelerle yapılan çalışmalar incelendiğinde de hemşirelik bölümü mezunlarının hala sınırlı bir palyatif bakım bilgisine sahip oldukları ve

yüksek standartta bir bakım hizmeti sunabilmeleri için yetersiz oldukları düşünülmektedir^(11,12,22). Öğrenci hemşirelerin palyatif bakıma ilişkin bilgi düzeylerinin düşük olması klinikte hasta ve ailesine palyatif bakım verirken temel hemşirelik yaklaşımlarını yerine getirememesine bağlı bireyin yaşam kalitesinin düşmesine neden olur⁽³²⁻³⁴⁾. Optimal düzeyde palyatif bakım hizmetlerinin verilebilmesi için yeterli düzeyde bilgi sahibi sağlık profesyonellerinin yetiştirilmesi, özelleşmiş palyatif bakım kliniklerin açılması ve bu kliniklerdeki hemşirelerin palyatif bakıma yönelik eğitilmesi ile olası olabilir^(35,36).

Palyatif bakım bilgi testi alt boyutlarına bakıldığında, öğrencilerin eğitim öncesi en düşük puanı dispne alt boyutundan aldıkları (1.3 ± 0.6) en yüksek puanı ise gastrointestinal problemlerden aldıkları (2.0 ± 0.7) görülmektedir. Bu bulgu öğrenci hemşirelerin palyatif bakımın alt boyutlarına ilişkin bilgi puan ortalamalarının düşük olduğunu göstermektedir. Sato ve arkadaşlarının Palyatif Bakım Bilgi Testi (PBBT) kullanarak yaptığı çalışmada, hemşirelerin %88'inin felsefe alt boyut sorularına, %52'sinin gastrointestinal sistem sorunları, %47'sinin dispne alt boyutuna doğru yanıt verdiği ve en az ise psikiyatrik sorunlar alt boyut sorularına (%33.0) doğru yanıt verdiği belirlenmiştir⁽³⁷⁾. Japonya'da yapılan bu çalışmada, hemşirelerin bilgi puanlarının yüksek olması gelişmiş palyatif bakım hizmetlerinin sunulması ve sağlık hizmetleri eğitim sistemine palyatif bakım kavramının büyük oranla entegre edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Semptom kontrolünün son derece önemli olması, eğitim kurumlarının temel mesleki yeterliliğe neden olan derslerde palyatif bakımı zorunlu duruma getirdiğini düşündürmektedir.

Öğrencilerin eğitim sonrası puan ortalamaları incelendiğinde ise, en düşük puanı felsefe alt boyutundan aldıkları (1.3 ± 0.6) en yüksek puanları ise dispne ve psikiyatrik problemlerden aldıkları (2.9 ± 0.7) belirlenmiştir. Öğrencilerin eğitim öncesi ve eğitim sonrası PBBT puan ortalamaları karşılaştırıldığında alt boyutlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (Tablo 3, $p < 0.05$). Bu sonuç palyatif bakım dersinin öğrencilerin palyatif bakıma ilişkin bilgi düzeyine olumlu yönde katkı sağladığını göstermekle birlikte, felsefe alt boyutundan düşük puan almaları düşündürücü olmuştur. Öğrencilerin %82.7'si klinik uygulamada palyatif bakım hastasına

bakım vermediğini belirtmiştir (Tablo 1). Öğrencilerin bu hasta grubuyla karşılaşmalarını felsefe alt boyutundan düşük puan almalarının bir nedeni olabilir. Bununla birlikte, bu alandaki az sayıda çalışma sonuçların karşılaştırılma olasılığını sınırlamıştır. Palyatif bakım, erken tanımlama, değerlendirme ve ağrı tedavisi yoluyla acıların önlenmesi ve hafifletilmesiyle yaşamsal tehlike oluşturan hastalıkla ilişkili sorunlarla yüz yüze olan hastaların ve ailelerinin yaşam kalitesini iyileştiren bir yaklaşımdır. Palyatif bakımda temel hemşirelik yaklaşımlarını yerine getirememesi ve dolayısıyla etkin hizmet verememesine ve yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır^(38,39). Palyatif bakım değerlendirmesi ve yönetimi konusunda bilgili olmak, hemşirelere ve diğer sağlık çalışanlarına, başarılı ağrı kontrolü ve palyatif bakımın önündeki birçok engeli aşmasına yardımcı olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilere verilen palyatif bakım dersinin öğrencilerin bilgilerinin olumlu yönde etkilediği ve bilgi düzeylerini yükselttiği belirlenmiştir. Palyatif bakım dersinin hemşirelik müfredat programlarına seçmeli ya da zorunlu ders olarak eklenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Busolo D, Woodgate R. Palliative care experiences of adult cancer patients from ethnocultural groups: a qualitative systematic review protocol 2015; (1): 99-111.
2. Morrison RS, Meier DE. Clinical Practice. Palliative Care. New England Journal of Medicine 2011; 350: 2582-90. [CrossRef]
3. Bergman J, Laviana AA. Opportunities to maximize value with integrated palliative care. J Multidiscip Healthc 2016; 5(9): 219-26. [CrossRef]
4. World Health Organization. Definition of Palliative Care. World Health Organization Web site. <http://www.who.int/cancer/palliative/definition/en/>. 15.02.2017
5. Akçiçek F, Akbulut G, Fadiloğlu Ç (Ed). Palyatif bakım evde ve hastanede çalıştay raporu. Ege Geriatri Derneği Yayınları, Meta Basım: İzmir; 2013
6. Elçigil A. Palyatif bakım hemşireliği. Gülhane Tıp Dergisi 2012; 54(4): 329-34.
7. Eyigör S. Fifth-Year medical students' knowledge of palliative care and their views on the subject. Journal of Palliative Medicine 2012; 16(8):441-6.

8. Watts T. End-of-life care pathways and nursing: a literature review. J Nurs Manag. 2013;21(1):47-57. [CrossRef]
9. Robinson E, Epps F. Impact of a palliative care elective course on nursing students' knowledge and attitudes toward end-of-life care. Nurse Educ. 2016; 42(3): 155-8. [CrossRef]
10. Ramjan JM, Costa CM, Hickman LD, Kearns M, Phillips J. Integrating palliative care content into a ne undergraduate nursing curriculum: the University of Notre Dame, Australia-Sydney experience. Collegian 2010; 17(2): 85-91. [CrossRef]
11. Karkada S, Nayak BS. Malathi awareness of palliative care among diploma nursing students. Indian J Palliat Care 2011; 17(1): 20-3. [CrossRef]
12. Wallace M, Grossman S, Campbell S, Robert T, Lange J, Shea J. Integration of end of life care content in undergraduate nursing curricula: student knowledge and perceptions. J. Prof. Nurs. 2009; 25(1): 50-6. [CrossRef]
13. Güneş A, Erdem Y, Özveren H. Examining of situation of the palliative care courses in nursing curriculum in Turkey. 5th International Conference on Advance Care Planning and End of Life Care; 2015 sep 9-12; Munich, Germany
14. Mayer DD, Winters CA. Palliative care in critical rural settings. Crit Care Nurse 2016; 36(1): 72-8. [CrossRef]
15. Yurtsever S. Palyatif Bakım. In: Aştı T, Karadağ A, Eds. Hemşirelik Esasları. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık; 2014. s.1142-55
16. Seven A. Hemşirelerin palyatif bakım hakkındaki bilgi düzeyleri ve ölmekte olan hasta bakımına ilişkin tutumlar. Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. 2015.
17. Uslu F. Ankara il merkezinde jinekolojik onkoloji ünitelerinde çalışan ebe ve hemşirelerin palyatif bakım uygulamalarının belirlenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. 2013.
18. Kassa H, Murugan R, Zewdu F, Hailu M, Woldeyohannes D. Assessment of knowledge, attitude and practice and associated factors towards palliative care among nurses working in selected hospitals, Addis Ababa, Ethiopia. BMC Palliat Care. 2014; 13(1): 13-6. [CrossRef] <https://doi.org/10.1186/1472-684X-13-6>
19. Ayed A. Nurses' knowledge and attitudes towards the palliative care. journal of education and practice 2015; 6(4): 91-4.
20. Iranmanesh. S, Savenstedt. Abbaszadeh. A. Student nurses' attitudes towards death and dying in south-east Iran. international journal of palliative nursing 2008; 14(5): 214-19.
21. Uslu F, Terzioğlu F. Dünyada ve Türkiye'de palyatif

bakım eğitimi ve örgütlenmesi. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi 2015; 4(2): 81-90.

22. Chari S, Gupta M, Choudhary M, Sukare L. Knowledge and attitude of nursing students towards palliative care: Role of focused training. International Journal of Biomedical Research 2016; 7(9): 629-32.

23. Adriaansen M, Van Achterberg T. The content and effects of palliative care courses for nurses: a literature review. Int.J.Nurs.Stud 2008; 45: 471-85. [CrossRef]

24. Khader K, Jarrah S, Alasad J. Influences of nurses' characteristics and education on their attitudes towards death and dying: A review of literature. International Journal of Nursing and Midwifery 2010; 2(1): 1-9.

25. Alarmi S. Knowledge of the residents at King Abdul-Aziz University Hospital (KAAUH) about palliative care. Journal of Family and Community Medicine 2012; 19(3): 194-7. [CrossRef]

26. Bag B. Almanya örneğinde sağlık sisteminde palyatif bakım uygulamaları. Türk Onkoloji Dergisi 2012; 27(3): 142-9.

27. Frommelt KH. Attitudes toward care of the terminally ill: An educational intervention. American Journal of Hospice and Palliative Care 2003; 20(1): 13-22. [CrossRef]

28. Hasheesh M, AboZeid S. Nurses' characteristics and their attitudes toward death and caring for dying patients in a public hospital in Jordan. Health Science Journal 2013; 7(4):384-94

29. Turgay G. Sağlık personelinin palyatif bakıma ilişkin görüşleri. Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. 2010.

30. Nakazawa Y, Miyasthita M, Morita T. The palliative care knowledge test: reliability and validity of an instrument to measure palliative care knowledge among health professionals. Palliative Medicine 2009; 23(8): 754-66. [CrossRef]

31. Alshaikhi Z, Alkhodari M, Sormunen T, Hilleras P. Nurses' knowledge about palliative care in an intensive care unit in Saudi Arabia. Middle East Journal Of Nursing 2015; 9 (1): 7-13. [CrossRef]

32. Saxena S, Orley J. Quality of life assesment: The World Health Organization Perspective. Eur Psychiatry 1997; 12: 263-6. [CrossRef]

33. Shipman C, Burt J, Ream E, Beynon T, Richardson A, Addington-Hall J. Improving district nurses' confidence and knowledge in the principles and practice of palliative care. J Adv Nursing 2008; 63: 494-505. [CrossRef]

34. Corner, J. Nursing management in palliative care. European Journal of Oncology Nursing 2003; 7: 83-90. [CrossRef]

35. Stjernswärd J, Foley KM, Ferris FD. The public health strategy for palliative care. J Pain Symptom Manage 2007; 33: 486-93. [CrossRef]

36. Wilson B, McSherry W. A study of nurses' inferences of patients' physical pain. J Clin Nurs. 2006; 15:459-68. [CrossRef]

37. Sato K, Inoue Y, Umeda M, Ishigamori I, Igarashi A, Togashi S, et al. Japanese region-wide survey of the knowledge, difficulties and self-reported palliative care practices among nurses. Jpn J Clin Oncol. 2014; 44(8): 718-28. [CrossRef]

38. Raudonis BM, Kyba FC, Kinsey TA. Long-term care nurses' knowledge of end-of-life care. Geriatr Nurs 2002; 23(6): 296-301. [CrossRef]
https://doi.org/10.1067/mgn.2002.130270

39. Whittaker E, George Kernohan W, Hasson F, Howard V, McLaughlin D. The palliative care education needs of nursing home staff. Nurse Educ Today 2006; 26(6): 501-10. [CrossRef]